ELENA MONICA BACIU
”Petru Maior” University of Târgu-Mureș

TRISTAN TZARA'S PRIMITIVISM

Abstract: The lyrics sung by African tribes in their rituals became for young dadists a real source of inspiration in the programs presented at the Cabaret Voltaire in Zurich. We want to emphasize that by meticulously documentation , the author managed to break away from pure black aesthetics of primitive art and by the popularization of black culture in the Dadaist's evenings he discovered himself the profoundness of black primitivism . African culture is used as a weapon in the opened war he declared thought norms and traditional life in general, showing to an Europe in a period of crisis, not exotic but simple scrolling possibility of finding a pure time .Traditional oral poetry respond to religious or social stricter needs , and Tristan Tzara launched through this poem, an invitation to return to an collective art whose utility merges with life itself. The cultural superiority of a people becomes a proof of civilization and the African culture is considered beeing superior for these reasons to the europeean one.

Keywords: Tristan Tzara, primitive, dada, black poetry,pure naive art.

În studiul său ;” Pictura franceză și arta neagră ” (1905-1914)[1] , Jean Laude a explicat că o serie de exploratori europeeni au adus în acea perioadă obiecte reprezentative pentru cultura africană creând astfel premizele nașterii curentului artistic cubismul .De un astfel de fenomen putem vorbi și în cazul dadaismului , în cadrul căruia Tristan Tzara devine un fel de mediator între cele două culturi: cea africană și cea europeană. În ceea ce priveşte metodologia de împrumut ştim că autorul s-a documentat prin muzee și biblioteci și a selecţionat din diverse surse poemele ,ajungând să extragă din ele esenţa primitivă specifică, chiar dacă abia în 1962 ajunge cu adevărat în Africa cu ocazia ”Congresului pentru cultura africană” la Salisbury (Rodezia)

Poemele negre , adunate de Tristan Tzara, în număr de şaptezeci și nouă nu au fost publicate toate însă au fost *făcute publice* cu ocazia diferitelor manifestări -și ne referim aici la serile ”negre” organizate la Cabaret Voltaire și chiar la Galeria DADA de la Zurich 1917 .

În seara de 14 aprilie 1917, pentru a sărbătorii o expoziţie , Jeanne Rigaud și Maya Chrusecz vor face un spectacol cu muzică și măști africane fabricate și imaginate de Marcel Janco, cunoscutul artist de origine română. Nu întâmplător Tristan Tzara foloseşte bucăţi din colecţii din reviste unde se conturează nume răsunătoare ca Frobenius, Meinhof, Strehlow , asamblând poeme din revista ”Anthropos”, dupa modelul de realizare a poemului dadaist:

”Pentru a face o poezie dadaistă
Luaţi un ziar.
Luaţi o pereche de foarfeci.
Alegeţi din ziar un articol care să aibă lungimea pe care vreţi să o daţi poeziei voastre.
Decupaţi articolul.
Taiaţi cu grijă toate cuvintele care formează respectivul articol şi puneţi
toate aceste articole într-un săculeţ.
Agitaţi-l încetişor.

[1] Jean Laude, La peinture francaise (1905- 1914) et I 'art negre (contribution a l etude des sources du fauvisme et du cubisme), 2 vols. Paris: Klincksieck, 1968

BDD-A21805 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:40 UTC)

Scoateţi cuvintele unul după altul, dispunându-le în ordinea în care le veţi extrage. Copiaţi-le cuviincios. Poezia vă va semăna.
Şi iată-vă un scriitor infinit de original şi înzestrat, cu o sensibilitate încântătoare, deşi, se înţelege, neînţeleasă de oamenii vulgari".[2]

Prin popularizarea elementului primitiv reuşeşte să atragă atenţia criticilor vremii şi se va găsi curând în ipostaza de a explica prezenţa poeziei africane în opera sa având în acest sens o serie de articole şi studii despre arta şi poezia neagra[3] .

Aşa cum susţinea şi Jean Claude Blachere "nu trebuie să ni-l imaginăm pe Tristan Tzara nefericit şi chinuit . Scandalurile menite să şocheze publicul burghez reprezintă doar o faţă a subversiunii pe care Tristan Tzara doreşte să o declanşeze în lumea occidentală; cealaltă faţă a acestei subversiuni este constituită din celebrarea unei alte vieţi, mai bună, accesibila prin imitaţia modelelor primitive. Puterea de scandal este în continuare susţinută de credinţa într-un viitor mai luminos. Aparenta opoziţie între comportamentul provocator , scârţâitor şi formidabila energie radiantă care emană din anumite proclamaţii, este rezolvată în unitatea de râs a lui Tzara, prin derâdere şi bucurie simultan. Aceasta bătaie de joc şi veselie , opuse unei civilizaţii europene serioase pot rezuma cuprinsul aventurii DADA la începuturile sale; Tzara este subversiv şi pentru a fi şi mai mult , el îşi foloseşte cunoştinţele lumii negre "[4] Poezia lui Tzara va refuza precedentul propunând prin cele 7 Manifeste renunţarea la tradiţionalism ,neobligând pe nimeni să-i urmeze exemplul[5] ,sperând sa acceadă astfel la puritatea primitivă a lucrurilor reducând la "tabula rasa" conceptul de poezie .

Primitivismul nu reprezintă decât o cercetare a primitivului care, procura artiştilor de la începutul secolului douăzeci noi surse de reprezentare , de reinventare artistică. Însă primitivul acum nu este perceput ca întoarcere la origini ci ca un punct de plecare , ca un model estetic din care dadaiştii vor prelua sunete şi ritmuri noi pe care Tristan Tzara îl va aborda progresiv. După celebrul Gordon Frederick Browning abstractul este punctul de atracţie al poemelor negre ale lui Tristan Tzara [6]de unde decurge principiul impersonal al poeziilor sale . Într-o scrisoare adresată lui Jacques Doucet legată de volumul "25 de poeme", autorul lasă să se înţeleagă intenţiile sale legate de utilizarea poeziilor negre : "*Adaug la manuscrisul celor 25 de poeme o notă despre poezie care ar putea servi de prefaţă , o notă despre poezia neagră , care mă preocupa mult în acel moment (tradusesem mai mult de 40 de poezii negre) şi câteva poeme din 1917pâna în 1918 .Aceste scrieri vor da o imagine exactă, de preocupările mele din 1916 pâna în epoca care se termina cu manifestul meu Dada din 1918(martie 1918)"*

Dar de ce a ales poezia africană ? Ca prim argument pentru a răspunde la această întrebare putem face referire la oralitatea poeziei, la melodia frazei africane care ne trimite cu gândul la ritualurile desfăşurate cu diverse ocazii şi care însoţite de un dans specific răspundeau nevoilor religioase şi culturale ale triburilor africane şi sunt deci strâns legate de viaţă, de realitate. Acest lucru îl urmăreşte autorul prin studierea primitivului , ,apropierea de real şi şlefuirea materialului nou relevând astfel mai multe faţete care s-au materializat în concepte ca: poezia gimnastică , concert de vocale, poem bruitist , poem static, poem

[2] Tristan Tzara , Manifest despre amorul slab şi amorul amar ,1920
[3] Apărută în *Sic*, n°21-22, sept.-oct. 1917, p.2, titlul: «Note 6 sur l'art nègre».
[4] Jean-Claude Blachere " Le modèle negre" Dekar-Paris, Nouvelles éditions africaines, 1981, p234
[5] "Scriu un manifest si nu vreau nimic, spun totuşi anumite lucruri si sunt împotriva manifestelor din principiu, după cum sunt şi împotriva principiilor… Scriu acest manifest ca sa arăt că putem face în acelaşi timp, dintr-o singură, proaspătă suflare, acţiuni opuse; sunt împotriva acţiunii; pentru continua contradicţie, pentru afirmaţie de asemenea, nu sunt nici pentru nici contra şi nu explic, fiindcă urăsc bunul simt". Tristan Tzara, *Sapte manifeste DADA, Lampisterii, Omul aproximativ, 1925-1930*, Versiuni romanesti, prefata si note de Ion Pop, Editura Univers, Bucuresti, 1996
[6] Gordon Frederick Browning , The Genesis of the Dada Poem or From Dada to Aa ,Stuttgard , 1979,Pag 96-104

BDD-A21805 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:40 UTC)

simultan, aranjament chimic de noţiuni etc., care lasă impresia unei defilări magice pline de culoare ,substrat, naivitate bogată şi luminoasă .

Şi poeziile din volumul ”doua zeci si cinci de poeme”apărute în anul 1918 fac trimiteri subtile la primitivism :

”vibraţie a negrului
în sângele tău
în sângele tău plin de inteligență și
înţelepciune de amiază
un ochi albastru încreţit într-o sticlă
clară
te iubesc
te iubesc…(sticla traversează paşnic).

Elementele prezentate se succed ca-ntr-un vârtej ameţitor ,ca într-un dans frenetic tribal:

”*gheaţa se sparge o lampă fuge şi trompeta galbenă e plămânul tău şi pătrat dinţii stelei timbre staţie de dragă-floarecămaşă ceasul întoarce-te întoarce-te pietre ale negrului*
în inima rece eu sunt singur şi ştiu asta sunt singur şi dansez doamne tu ştii că îmi place verde şi subţire pentru că îmi place mult aici roţi uriaşe care zdrobesc aur ce îngheaţă mereu păşeşte pe capetele picioarelor mele
goleşte-mi ochii şi muşcă steaua
pe care am pozat-o între dinţii tăi fluieră
*prinţul vioară fluieră albul păsărilor”(*înțelept dans martie)

Desigur non sensul este o constantă a operei sale, care este alimentat de cultura africană puţin cunoscută, căutând aici o soluţie necesităţii acute de reînnoire resimţită din punct de vedere stilistic în poezia modernă. În ceea ce priveşte ritmul poeziilor domniei sale , putem afirma că s-a urmărit realizarea unui echilibru între ceea ce se spune și modul cum se spune , muzicalitatea fiind foarte prezentă .Tocmai prin lipsa oricărei reguli de interpretare autorul îşi atinge obiectivul și anume acela de a suscita în cititorul /auditor un sentiment de revoltă o ”furtună”care-l apropie de puritatea iniţială a omenirii , de primitiv unde natura era cea care dicta; educându-și auditorul în spiritul dadaist.

Autorul- interpret are toata libertatea de interpretare făcând legătura între sensibilitatea modernă și tehnica primitivă :”Actorul trebuie să adaoge la vocea și la mişcările primitive și zgomotele , încât expresia exterioară să se adapteze sensului poeziei. Artistul are libertatea să aranjeze și să compună mișcări și zgomote în felul său personal de a înţelege poemul”[7]. Muzica poemului din vocale porneşte de la concepţia conform căreia vocala este considerata un nucleu iar sunetul primitiv comparabil cu nota muzicala[8]:”plec de la variaţiile care se înlănţuie de-a lungul scheletului inteligibil ; de la acest contrast între abstract și real iese o nouă diferenţiere în exteriorul însuşi al poemului paralel cu ideile pictorilor cubişti care folosesc materiale diverse”

Din haosul primitiv el spera să vadă răsărind *soarele vieţii* ,pentru că gandirea se face ”în gură” și spontan ,doar aşa vede el posibilă depăşirea contingenţelor scrisului care nu mai erau suficiente pentru a exprima totalitatea voinţei și putinţei umane.

Poezia” trăieşte în primul rând pentru funcţiunile de dans, religie, muzică şi muncă”.[9] Ca şi limba „zaum” inventată de futuristul rus Hlebnikov, limba „maori” a lui Tzara

[7] Tristan Tzara , Opere complete , vol 1 Flamarion 1975, p.552
[8] Henry Behar , Tristan Tzara , traducere de Alina Savin , editura Junimea, 2005 pag 51 apud op cit.p 552
[9] Tristan Tzara , Op cit.

BDD-A21805 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:40 UTC)

reprezintă în fond un avatar al aceleiaşi căutări a unui cod poetic ingenuu, propriu numai poeziei, independent de limbajul comunicării obişnuite, fatalmente degradat prin uzaj şi vulgarizare.

Ritmul poetic aşa cum i s-a revelat autorului din poeziile africane devine primordial si evoluează în opera sa către ritmul popular . Repetiţia este principiul poeziei orale tradiţionale , principiu pe care Tzara l-a adoptat , reprezentativ fiind în acest sens ”Cantecul Dada”:

cântul unui dadaist
ce era dada de dor
ce era deci dadaist
ca toţi dadaii de dor
un şarpe purta eşarpe
el închise brusc supapa
şi-n eşarpe-n piei de şarpe
merse-a-mbrăţişa pe papa.

Acest stil adoptat se doreşte a fi realizarea unui ritm al vieţii dar şi al unuia vital prin şocul emoţional produs cu scopul de a educa .

Tristan Tzara refuzând un tip de artă și de civilizaţie guvernate de gândire , caută o expresie spontană, pe care o regăseşte în arta primitivă si pe care o poate reda în mai multe registre și planuri estetice și artistice.

Poezia primitivă devine astfel un element compensator în poetica modernă însă putem afirma că nu este singurul element pe care se bazează întreaga estetica dadaistă .

Găsim important să precizăm că pe lângă aceasăa oralitate proprie nu doar popoarelor africane pe care autorul a dorit să o introducă ca o direcţie dadaistă , autorul a propus un întreg program estetic care are la baza non-sensul, negarea și de ce nu neg area negării .El propune poeme- tablou care implică și muzica , și spectacolul, și arta .Serile negre dadaiste de la Zurich erau lungi poeme de mişcare în care se împleteau mijloacele auditive cu cele vizuale ,culorile şi zgomotul urmărind să agaseze simţurile și să creeze o atmosferă insuportabilă si totodată o reacţie pe măsură. Măștile și costumele sunt un element important ale acestor seri , vulgaritatea lor urmăreşte să completeze paleta emoţiilor , să răscolească întregul sistem psihologic prin funcţia divină , supranaturală pe care acestea o aveau servind ceremoniilor de iniţiere sau , unor dansuri rituale.

Publicul spectator iniţiat în noua lume devine părtaş în descoperirea noutăţii pe care o trăiește cu intensitate maximă, și are posibilitatea de a alege viața pe care o trăiește.

Tzara doreşte să înapoieze umanului ideea de fraternitate care se poate naşte doar în intensitate, intensitate a clipei traita la maxim generata de spontaneitate.

Henri Behar în studiul sau ”Tristan Tzara si spontaneitatea” evidențiază importanța spontanului în estetica dadistă pentru că ”Dada dorea să facă din poezie un mod de viață , a cărei rădăcină adâncă se confundă cu structura primitivă a vieţii afective ”.Răscolind în adâncurile afective , cauţi în profunzimea conştiinţei propriu eu care rătăceşte în van până la momentul exorcizării .Însa nu putem afirma ca serile negre dadaiste si-au atins scopul în totalitate , reacţii au existat traduse fie prin plicts , fie prin participare activă, însă niciodată spectatorii nu au înlăturat actorii de pe scenă și să continue ei spectacolul .

Invitaţia autorului nu este una de a avea o viață tumultoasă ca în serile dadaiste ci una domestică , naturală aşa cum o aveau primitivii fiind sursa unei fericiri continue sugestive fiind în acest sens cuvintele autorului ” *Celălat frate al meu e naiv şi e bun şi râde. Mănâncă în Africa şi de-a lungul insulelor oceaniene”* Autorul doreşte astfel să propună drept model pentru europeni cultura africană, considerând-o singura capabilă să se sustragă infernului condiţiei umane.

BDD-A21805 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:40 UTC)

Bibliografia autorului studiat:

1. Tristan Tzara, , Opere complete , Editura Flamarion, Paris, 1975,
2. Tristan Tzara , Doua zeci si cinci poeme, Editura Vinea, București, 1998
3. Tristan Tzara, Note sur l' art moderne, http://www.n3krozoft.com/_xxbcf67373.TMP/doc/dada/art_negre.1917.html
4. Tristan Tzara, *Sapte manifeste DADA, Lampisterii, Omul aproximativ, 1925-1930*, Versiuni romanesti, prefata si note de Ion Pop, Editura Univers, Bucuresti, 1996

Bibliografia studiilor critice:

1. Behar Henri, " Le théâtre dada et surréaliste", editions Gallimard , Paris, 1979
2. Behar Henri , Tristan Tzara , traducere de Alina Savin , editura Junimea, 2005
3. Blachere Jean Claude ,Le modèle negre. Aspects littéraires du mythe primitiviste au XX-e siècle chez Apollinaire, Cendras, Tzara, éditions NEA, Paris, 1981
4. Browning Gordon Frederick : Tristan Tzara –The genesis of the dada poem , Stuttgard, 1979
5. Laude Jean , La peinture francaise 1905-1914 et l art negre .Contribution a l etude des sources du fauvisme et du cubisme , éditions Klincksieck 1968
6. Laude Jean , Les arts de l'Afrique noire, editions Les livres de poche , 1966

The research presented in this paper was supported by the European Social Fund under the responsibility of the Managing Authority for the Sectoral Operational Programme for Human Resources Development , as part of the grant POSDRU/159/1.5/S/133652

BDD-A21805 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:40 UTC)